

PARTEA GENERALĂ

Capitolul I. Principiile și limitele aplicării legii procesuale penale

Secțiunea 1. Principiile fundamentale care stau la baza procesului penal

Principiile fundamentale sunt acele reguli cu caracter general care au aplicabilitate în întreaga activitate derulată pe parcursul procesului penal, definind la nivel de ansamblu structura și desfășurarea acestuia.

Sediul materiei este dat de dispozițiile art. 2-12 din Codul de procedură penală, în cuprinsul cărora întâlnim delimitate, ca principii procesuale fundamentale: legalitatea procesului penal, separarea funcțiilor judiciare, prezumția de nevinovăție, aflarea adevărului, *ne bis in idem*, obligativitatea punerii în mișcare și a exercitării acțiunii penale, caracterul echitabil și termenul rezonabil al procesului penal, dreptul la libertate și siguranță, dreptul la apărare, respectarea demnității umane și a vieții private, limba oficială și dreptul la interpret. Chiar dacă nu sunt explicit prevăzute de lege, apreciem că la acestea se adaugă și alte două principii rezultate din ansamblul reglementării, anume cel al egalității persoanelor în procesul penal și cel al operativității procesului penal.

§1. Principiul legalității

Principiul legalității (*nulla iustitia sine lege*) dă expresie regulii că procesul penal trebuie să se desfășoare, în toate etapele sale, cu respectarea dispozițiilor prevăzute de lege (art. 2 din Codul de procedură penală). Principiul legalității procesului penal este o transpunere pe plan particular a principiului general al legalității consacrat în art. 1 alin. (5) din Constituția României, unde se arată: „În România, respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie”^[1].

Codul de procedură penală garantează legalitatea procesuală prin instituirea, pe de o parte, a sancțiunilor ce pot interveni în caz de nesocotire a dispozițiilor procesuale, iar, pe de altă parte, prin fixarea unor pârghii de supraveghere și control permanent între participanții la procesul penal.

Sancțiunile ce operează în caz de încălcare a normelor de procedură penală se împart în două categorii: sancțiuni aplicabile persoanelor (*sancțiuni personale*) și sancțiuni aplicabile activității procesuale nelegale (*sancțiuni procedurale*). Din categoria celor *personale* face parte amenda judiciară, ce poate fi aplicată aceluși participant la procesul penal care efectuează o activitate procesuală altfel decât prevede legea. Spre exemplu, potrivit art. 283 alin. (4) lit. k) din Codul de procedură penală, nerespectarea de către suspect sau inculpat a obligației de a încunoaștința în scris, în termen de cel mult 3 zile, organele judiciare despre orice schimbare a locuinței pe parcursul procesului penal se sancționează cu amendă de la 500 la 5.000 lei. De asemenea, atunci când încălcarea normei de procedură aparține unui organ judiciar, poate interveni

---

[1] I. NEAGU, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, ed. a 3-a, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 72.

răspunderea disciplinară a acestuia. Spre exemplu, conform art. 99 lit. j) din Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor^[1], fapta de a nu respecta secretul deliberării^[2] constituie abatere disciplinară.

Dacă, urmare a activității procesuale nelegale, s-a cauzat o pagubă patrimonială unei persoane, se antrenează *răspunderea civilă* a celor în culpă. În acest sens, art. 538 alin. (1) din Codul de procedură penală prevede că persoana care a fost condamnată definitiv are dreptul la repararea de către stat a pagubei suferite în situația în care, în urma rejudecării cauzei, constatându-se că s-a produs o eroare judiciară, s-a pronunțat o hotărâre definitivă de achitare. În această situație, statul va avea acțiune în regres, pentru recuperarea sumei plătite, în contra persoanei care, cu rea-credință sau din culpă gravă, a provocat situația generatoare de daune [art. 542 alin. (1) din Codul de procedură penală].

Celor vinovați de încălcarea legii de procedură penală li se pot aplica inclusiv *sanctiuni penale*. Spre exemplu, fapta de a condamna o persoană știind că este nevinovată constituie infracțiunea de represiune nedreaptă [art. 283 alin. (2) din Codul penal]; această infracțiune nu reprezintă altceva decât o încălcare a regulii de procedură prevăzute de art. 396 alin. (2) din Codul de procedură penală, imputabilă judecătorului.

Sanctiunile procedurale lipsesc de efecte acele acte procesuale realizate cu încălcarea legii. În acest sens, art. 280-282 din Codul de procedură penală reglementează *nulitatea*; conform art. 280 alin. (1) din Codul de procedură penală, „încălcarea dispozițiilor legale care reglementează desfășurarea procesului penal atrage nulitatea actului în condițiile prevăzute expres de prezentul cod”, iar potrivit alin. (2) al aceluiași articol, „actele îndeplinite ulterior actului care a fost declarat nul sunt la rândul lor lovite de nulitate, atunci când există o legătură directă între acestea și actul declarat nul”. De asemenea, art. 102 alin. (2) din Codul de procedură penală stabilește că probele obținute în mod nelegal nu pot fi folosite în procesul penal.

Alături de sancțiuni, Codul de procedură penală stabilește și un sistem de *pârghii de control* al activității unor participanți la procesul penal de către ceilalți, cu scopul de a garanta respectarea legii de procedură penală. Spre exemplu, conform art. 299 alin. (2) din Codul de procedură penală, procurorul exercită supravegherea activității organelor de cercetare penală, astfel ca niciun suspect sau inculpat să nu fie reținut decât în cazurile și în condițiile prevăzute de lege. De asemenea, potrivit art. 342 din Codul de procedură penală, procedura de cameră preliminară are ca obiect verificarea de către judecătorul de cameră preliminară a legalității administrării probelor și a efectuării actelor de către organele de urmărire penală. Tot astfel, sentința prin care prima instanță a rezolvat fondul cauzei este supusă controlului de către instanța de apel (atunci când titularii căii de atac au exercitat-o), după cum, în anumite condiții, chiar hotărârile definitive pot fi supuse verificării prin intermediul căilor extraordinare de atac (spre exemplu, recursul în casație). În ipoteza în care s-ar constata că hotărârea supusă verificării este nelegală, ea va fi desființată sau casată, urmând a se proceda la o nouă judecată conform dispozițiilor legale.

§2. Principiul separării funcțiilor judiciare

O primă chestiune care trebuie remarcată în ceea ce privește modul de organizare a procesului penal în actuala reglementare este introducerea unui principiu nou printre cele care guvernează procesul penal, și anume principiul separării funcțiilor judiciare.

---

[1] Republicată în M. Of. nr. 826 din 13 septembrie 2005.

[2] Potrivit art. 392 alin. (2) din Codul de procedură penală, completul de judecată deliberază în secret.

Articolul 3 din Codul de procedură penală reglementează separarea funcțiilor judiciare și, practic, aceasta determină și *divizarea procesului penal în patru faze*; astfel, acum se poate vorbi despre faza de *urmărire penală*, despre soluționarea unei cauze în camera preliminară – etapa *camerei preliminare* –, despre *judecata propriu-zisă* și apoi despre *punerea în executare a hotărârilor judecătorești penale* rămase definitive. Se poate constata însă că în timpul urmăririi penale se desfășoară două funcții procesuale, și anume cea de urmărire penală propriu-zisă și cea de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale.

Funcția de urmărire penală revine organelor de urmărire penală (procuror și organele de cercetare penală) și vizează investigarea faptei săvârșite, prin strângerea probelor pentru aflarea adevărului în cauză, astfel încât să se poată stabili dacă inculpatul trebuie sau nu trimis în judecată. Cea de-a doua funcție din timpul urmăririi penale este cea *de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale* ale persoanei în faza de urmărire penală și se realizează, în principiu, de către judecătorul de drepturi și libertăți de la instanța competentă. Acest judecător se pronunță asupra unor probleme procesuale aflate în strânsă legătură cu drepturile fundamentale ale omului, de pildă, asupra celor mai grave măsuri de prevenție (spre exemplu, asupra arestului la domiciliu și asupra arestării preventive a inculpatului – care afectează dreptul la libertate), asupra unor aspecte legate de măsurile asigurătorii (spre exemplu, soluționează contestația împotriva sechestrului pe care procurorul l-a aplicat asupra bunurilor inculpatului – care lezează dreptul de proprietate) și asupra altor chestiuni care țin de buna desfășurare a fazei de urmărire penală, precum procedeele probatorii (spre exemplu, soluționează cererea procurorului de efectuare a unei percheziții domiciliare – care vatămă dreptul la inviolabilitatea domiciliului). Prin excepție, această funcție se exercită uneori și de organele de urmărire penală (spre exemplu, nu judecătorul, ci procurorul dispune măsura preventivă a reținerii suspectului sau inculpatului).

În *cadrul camerei preliminare*, următoarea fază a procesului penal, avem de-a face cu un filtru al activității organelor de urmărire penală. Aceasta poate fi numită o „anticameră” a judecății propriu-zise, pentru că judecătorul de cameră preliminară verifică legalitatea sesizării instanței, dar se pronunță și asupra legalității și loialității administrării probelor în cursul urmăririi penale. În același timp, judecătorul de cameră preliminară cenzurează soluțiile pe care le dă procurorul în prima fază a procesului penal. Aceste aspecte corespund *funcției judiciare de verificare a legalității trimiterii ori netrimiterii în judecată*.

Astfel, după faza de urmărire penală, în care se administrează probe, se caută toate informațiile necesare aflării adevărului, organul de urmărire penală se dezinvestește prin adoptarea soluției de trimitere în judecată, întocmind rechizitoriul (actul de trimitere în judecată a inculpatului), însă dosarul nu ajunge direct în instanță spre a fi soluționat, ci trece în prealabil prin etapa obligatorie a camerei preliminare, la judecătorul de cameră preliminară. Acesta verifică, între altele, legalitatea sesizării, adică dacă această instanță este competentă, dacă actul de sesizare întrunește condițiile prevăzute de lege pentru a se continua procesul penal în acea cauză și, în plus, verifică și dacă probele au fost administrate legal și loial. Loialitatea administrării probelor se referă la administrarea probelor fără a se face presiuni de nicio natură asupra persoanelor care participă la procesul penal. Judecătorul de cameră preliminară are ca atribuție numai verificarea legalității modului în care s-a derulat urmărirea penală, nu însă și a temeiniciei acuzației pe care procurorul o aduce inculpatului.

În ceea ce privește *faza judecății*, ea este destinată rezolvării, de către instanța de judecată, în complet legal constituit (judecătorul fondului), a conflictului de drept penal născut ca urmare a săvârșirii infracțiunii (și, atunci când se exercită în procesul penal și o acțiune civilă, și rezolvării acesteia). În această fază se exercită *funcția judiciară de judecată*, în cadrul căreia instanța stabilește dacă acuzația adusă inculpatului de

către procuror este întemeiată sau nu prin raportare la piesele dosarului. Ceea ce se întâmplă însă, întrucât înainte de judecată legea a plasat filtrul camerei preliminare, este că *în faza judecării nu se mai pot invoca excepții sau nulități cu privire la urmărirea penală*. Prin introducerea acestui filtru, legiuitorul a dorit să scurteze durata procesului penal, în care procedura cu privire la legalitatea probațiunii și cu privire la excepții și nulități poate dura maximum 60 de zile, iar atunci când dosarul ajunge la judecata propriu-zisă, nu mai pot fi ridicate probleme din punct de vedere al excepțiilor, al nulităților, al legalității și loialității administrării probațiunii din cursul urmăririi penale. În cazul în care judecătorul de cameră preliminară căruia i-a fost trimisă cauza este necompetent, acesta va trimite dosarul judecătorului de cameră preliminară de la instanța competentă, iar un eventual conflict de competență se rezolvă de un judecător de cameră preliminară de la instanța ierarhic superioară comună.

În viziunea inițială a legiuitorului, separarea funcțiilor judiciare a fost gândită în așa fel încât între organele de urmărire penală, judecătorul de drepturi și libertăți, judecătorul de cameră preliminară și judecătorul de fond să existe o totală incompatibilitate. Tocmai de aceea, art. 3 alin. (3) din Codul de procedură penală prevede principiul că *exercitarea unei funcții judiciare este incompatibilă cu exercitarea altei funcții judiciare în desfășurarea aceluiași proces penal*^[1].

Constatăndu-se însă ulterior, pe considerente practice, că acest deziderat nu poate fi atins în totalitate, s-a revenit și s-a stabilit totuși că, în desfășurarea aceluiași proces penal, *între judecătorul de cameră preliminară și cel care soluționează cauza în fond nu există incompatibilitate*^[2], mai mult, s-a stabilit ca, după filtru, judecătorul care a soluționat cauza în camera preliminară să devină însuși judecătorul fondului. Întrucât în practica anterioară, până la începerea cercetării judecătorești, puteau trece luni și chiar ani de zile, această chestiune a fost tranșată de noul cod și a fost stabilit un termen fix în care să se rezolve, de către judecătorul de cameră preliminară, toate problemele premergătoare începerii cercetării cauzei. Toate aceste verificări, respectiv cenzura, analiza cererilor, excepțiilor, legalității și loialității probelor, sunt făcute de *același judecător* care va judeca ulterior fondul, într-o procedură care durează determinat, *maximum 60 de zile*.

S-au menținut însă incompatibilitățile între ceilalți subiecți procesuali oficiali, astfel că, spre exemplu, procurorul nu poate, în aceeași cauză, să efectueze acte ce intră în competența judecătorului de drepturi și libertăți, a celui de cameră preliminară sau a celui de fond (chiar dacă, între timp, și-a schimbat profesia, devenind judecător)^[3], după cum judecătorul de drepturi și libertăți nu poate participa, în aceeași cauză, la procedura de cameră preliminară și nici la cea de judecată.

Sintetizând, putem afirma următoarele:

– *funcția de urmărire penală se exercită în faza de urmărire penală, de către procuror și organele de cercetare penală;*

^[1] Prin urmare, un judecător poate exercita *într-o cauză* funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale în cursul urmăririi penale (ca judecător de drepturi și libertăți) și poate fi, *într-o altă cauză penală*, judecător de cameră preliminară.

^[2] De la această regulă face totuși excepție ipoteza prevăzută la art. 341 alin. (7) pct. 2 lit. c) din Codul de procedură penală – pe care o vom analiza la secțiunea destinată incompatibilității (Capitolul al III-lea, Secțiunea a 6-a din Partea generală a prezentei lucrări).

^[3] Spre exemplu, dacă procurorul care efectuează urmărirea penală într-o cauză decide să treacă în corpul judecătorilor, nu va putea ulterior să judece în fond acea cauză.

– *funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei se exercită în faza de urmărire penală, în principiu de către judecătorul de drepturi și libertăți și, prin excepție, și de către procuror și organele de cercetare penală;*

– *funcția de verificare a legalității trimiterii în judecată se exercită în faza camerei preliminare, de către judecătorul de cameră preliminară;*

– *funcția de judecată se exercită în faza de judecată de către instanța de judecată (judecătorul fondului, care este în principiu același cu cel care a exercitat funcția de verificare a legalității trimiterii în judecată).*

§3. Prezumția de nevinovăție

Principiul prezumției de nevinovăție este înscris atât în art. 6 parag. 2 din Convenția europeană a drepturilor omului, cât și în dispozițiile art. 23 alin. (11) din Constituția României. În Codul de procedură penală el își găsește sediul la art. 4 alin. (1), conform căruia „orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă”.

Prezumția de nevinovăție constituie garanția procesuală că, în lipsă de probe certe, nicio persoană nu poate fi trasă la răspundere penală. În reglementarea modului în care se derulează procesul penal, legea obligă organele judiciare să pornească de la presupunerea nevinovăției suspectului sau inculpatului. Sub acest aspect, semnalăm că, pe timpul derulării activității procesuale până la rămânerea definitivă a hotărârii penale, cel care în realitatea obiectivă a comis o infracțiune va avea statutul unui nevinovat în realitatea procesuală. Pe cale de consecință, sarcina de a dovedi prin probe vinovăția unei persoane revine, pe parcursul procesului penal, organelor judiciare.

Principiul prezumției de nevinovăție nu înseamnă atitudinea pasivă față de infractori, ci impune ca organul care efectuează urmărirea penală împotriva unei persoane să îi dovedească vinovăția și ca instanța de judecată să nu declare vinovată o persoană până ce vinovăția sa nu rezultă cu certitudine din probele administrate^[1]. Această regulă este înscrisă în mod explicit la art. 99 alin. (1) teza I din Codul de procedură penală, potrivit căruia „în acțiunea penală sarcina probei aparține în principal procurorului”, text dublat de dispozițiile art. 99 alin. (2), conform căruia „suspectul sau inculpatul beneficiază de prezumția de nevinovăție, nefiind obligat să își dovedească nevinovăția, și are dreptul de a nu contribui la propria acuzare”.

Prezumția de nevinovăție face ca *sarcina probei în procesul penal să revină celui care acuză*, adică organelor de urmărire penală (*eius incumbit probatio qui dicit, non qui negat*). Până la momentul când se produc probe de vinovăție, suspectul sau inculpatul poate avea o atitudine pasivă, nefiind obligat să dovedească nimic, din moment ce prezumția de nevinovăție îi profită^[2]. Odată ce există probe de vinovăție, suspectul sau inculpatul are dreptul de a dovedi lipsa lor de temeinicie, propunând și administrând probe în condițiile legii.

Din jocul probelor se naște hotărârea judecătorească prin care instanța rezolvă fondul cauzei, care poate fi una de condamnare, de renunțare la aplicarea pedepsei, de amânare a aplicării pedepsei, de achitare sau de încetare a procesului penal. După cum rezultă din dispozițiile art. 396 alin. (2)-(4) din Codul de procedură

^[1] GR. THEODORU, *Tratat de Drept procesual penal*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 99.

^[2] De altfel, potrivit art. 83 lit. a) din Codul de procedură penală, inculpatul are dreptul de a nu da nicio declarație pe parcursul procesului penal, atrăgându-i-se atenția că, dacă refuză să dea declarații, nu va suferi nicio consecință defavorabilă; același drept îl are și suspectul, potrivit art. 78 din Codul de procedură penală.

penală, condamnarea, renunțarea la aplicarea pedepsei și amânarea aplicării pedepsei pot fi pronunțate numai dacă instanța constată, „*dincolo de orice îndoială rezonabilă*”, că fapta există, constituie infracțiune și a fost săvârșită de inculpat. Aceasta înseamnă că prezumția de nevinovăție se răstoarnă numai prin probe certe de vinovăție. Dacă însă, în urma administrării întregului probatoriu, rămâne îndoială, aceasta se va interpreta întotdeauna în favoarea suspectului sau inculpatului, potrivit art. 4 alin. (2) din Codul de procedură penală (*in dubio pro reo*).

În practica judiciară s-a statuat că „prin adoptarea prezumției de nevinovăție ca principiu de bază, distinct de celelalte drepturi care garantează și ele libertatea persoanei – dreptul la apărare, respectarea demnității umane – s-au produs o serie de restructurări ale procesului penal și a concepției organelor judiciare, care trebuie să răspundă următoarelor cerințe: vinovăția se stabilește în cadrul unui proces, cu respectarea garanțiilor procesuale, deoarece simpla învinuire nu înseamnă și stabilirea vinovăției; sarcina probei revine organelor judiciare, motiv pentru care interpretarea probelor se face în fiecare etapă a procesului penal, concluziile unui organ judiciar nefiind obligatorii și definitive pentru următoarea fază a procesului; la adoptarea unei hotărâri de condamnare, până la rămânerea definitivă, inculpatul are statutul de persoană nevinovată; la adoptarea unei hotărâri de condamnare definitive, prezumția de nevinovăție este răsturnată cu efecte «*erga omnes*»; hotărârea de condamnare trebuie să se bazeze pe probe certe de vinovăție, iar în caz de îndoială, ce nu poate fi înlăturată prin probe, trebuie să se pronunțe o soluție de achitare. Toate aceste cerințe sunt argumente pentru transformarea concepției asupra prezumției de nevinovăție, dintr-o simplă regulă, garanție a unor drepturi fundamentale, într-un drept distinct al fiecărei persoane de a fi tratată ca nevinovată până la stabilirea vinovăției printr-o hotărâre penală definitivă. (...) Având în vedere că, la pronunțarea unei condamnări, instanța trebuie să își întemeieze convingerea vinovăției inculpatului pe bază de probe sigure, certe și întrucât în cauză probele în acuzare nu au un caracter cert, nu sunt decisive sau sunt incomplete, lăsând loc unei nesiguranțe în privința vinovăției inculpatului, se impune a se da eficiență regulii potrivit căreia orice îndoială este în favoarea inculpatului (*in dubio pro reo*). Regula *in dubio pro reo* constituie un complement al prezumției de nevinovăție, un principiu instituțional care reflectă modul în care principiul aflării adevărului (...) se regăsește în materia probațiunii. Ea se explică prin aceea că, în măsura în care dovezile administrate pentru susținerea vinovăției celui acuzat conțin o informație îndoielnică tocmai cu privire la vinovăția făptuitorului în legătură cu fapta imputată, autoritățile judecătorești penale nu își pot forma o convingere care să se constituie într-o certitudine și, de aceea, ele trebuie să concluzioneze în sensul nevinovăției acuzatului și să îl achite.

Înainte de a fi o problemă de drept, regula *in dubio pro reo* este o problemă de fapt. Înfăptuirea justiției penale cere ca judecătorii să nu se întemeieze, în hotărârile pe care le pronunță, pe probabilitate, ci pe certitudinea dobândită pe bază de probe decisive, complete, sigure, în măsură să reflecte realitatea obiectivă (fapta supusă judecății). Numai așa se formează convingerea, izvorâtă din dovezile administrate în cauză, că realitatea obiectivă (fapta supusă judecății) este, fără echivoc, cea pe care o înfățișează realitatea reconstituită ideologic cu ajutorul probelor. Chiar dacă în fapt s-au administrat probe în sprijinul învinuirii, iar alte probe nu se întrevăd ori pur și simplu nu există și totuși îndoiala persistă în ceea ce privește vinovăția, atunci îndoiala este echivalentă cu o probă pozitivă de nevinovăție și deci inculpatul trebuie achitat”^[1].

---

[1] I.C.C.J., Secția penală, decizia nr. 3465 din 27 iunie 2007, www.scj.ro.

Prezumția de nevinovăție are caracter relativ. Ea încetează să mai subziste față de inculpatul a cărui vinovăție a fost dovedită fără dubiu, fiind stabilită prin hotărârea judecătorească definitivă de condamnare, de renunțare la aplicarea pedepsei sau de amânare a aplicării pedepsei.

Prin prisma practicii judiciare în materie, devin evidente importanța prezumției de nevinovăție în întrea-ga economie a procesului penal și necesitatea perfecționării instituțiilor procesuale în care este evocată existența probelor de vinovăție, astfel încât reglementarea să se subscrie acestui principiu fundamental^[1].

§4. Principiul aflării adevărului

Conform art. 5 alin. (1) din Codul de procedură penală, organele judiciare au obligația de a asigura, pe bază de probe, aflarea adevărului cu privire la faptele și împrejurările cauzei, precum și cu privire la persoana suspectului sau inculpatului.

Aflarea adevărului în cauza penală presupune concordanța între concluziile la care ajung organele judiciare și realitatea obiectivă privind fapta și autorul ei^[2]. Aceasta se realizează atunci când hotărârea judecătorească reflectă cu obiectivitate, independent de subiectivismul inerent judecătorului, ceea ce s-a petrecut în realitate.

Aflarea adevărului constituie unul dintre scopurile firești ale oricărui proces penal. De aceea, numeroase texte ale Codului de procedură penală au în vedere aflarea adevărului ca obligație și ca sarcină primordială a organelor judiciare. Elocvente în acest sens sunt dispozițiile art. 349 alin. (1) din Codul de procedură penală, conform cărora „instanța de judecată soluționează cauza dedusă judecății cu garantarea respectării drepturilor subiecților procesuali și asigurarea administrării probelor pentru lămurirea completă a împrejurărilor cauzei în scopul aflării adevărului (s.n.), cu respectarea deplină a legii”.

Adevărul obiectiv se află, în cursul procesului penal, prin probe. Conform art. 97 alin. (1) din Codul de procedură penală, constituie probă orice element de fapt care servește la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei „și care contribuie la aflarea adevărului în procesul penal”.

Data fiind interdependența dintre scopul aflării adevărului și probele din procesul penal, se impune ca acestea din urmă să fie administrate în totalitate, indiferent dacă profită sau nu suspectului ori inculpatului. Sub acest aspect, dispozițiile art. 5 alin. (2) din Codul de procedură penală stipulează că „organele de urmărire penală au obligația de a strânge și de a administra probe atât în favoarea, cât și în defavoarea suspectului sau inculpatului. Respingerea sau neconsemnarea cu rea-credință a probelor propuse în favoarea suspectului sau inculpatului se sancționează (...)”.

Așa cum se desprinde din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, una dintre cele mai puternice garanții procedurale pentru respectarea principiului aflării adevărului constă în obligația organelor judiciare de a realiza o *anchetă efectivă*. Curtea a analizat respectarea acestei obligații în special în cauze privitoare la încălcarea dreptului la viață, interzicerea torturii, pedepselor și tratamentelor inumane și degradante, arătând că scopul esențial al anchetei este cel de a asigura aplicarea efectivă a legislației interne care protejează dreptul la viață și, în cauzele în care sunt implicați agenți sau organe ale statului, să se garanteze

^[1] I. NEAGU, *op. cit.*, p. 79.

^[2] N. VOLONCIU, *Drept procesual penal*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 49; M. BASARAB, *Drept procesual penal*, vol. I, ed. a 2-a, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj, Facultatea de Drept, *apud* I. NEAGU, *op. cit.*, p. 79.

că aceștia oferă explicații pentru decesele survenite în sfera responsabilității lor^[1]. Ancheta este considerată efectivă atunci când îndeplinește cerințele de independență, promptitudine și rapiditate, capacitatea de a stabili faptele relevante, temeinicie, accesul rudelor apropiate la proceduri^[2]. Prin aceasta nu trebuie însă

---

[1] C.E.D.O., cauza *Anguelova c. Bulgariei*, Hotărârea din 13 iunie 2002, www.echr.coe.int.

[2] Într-o cauză, reclamantul s-a plâns de lipsa unei anchete efective cu privire la decesul fiicei sale, denunțând în special refuzul anchetatorilor de a preleva amprente din apartament, de pe trupul neînsuflăit al fiicei sale și de pe diversele obiecte confiscate, de a le supune unor examene de laborator și de a proceda la o reconstituire a faptelor. Reclamantul a considerat că aceste omisiuni, împreună cu neglijența anchetatorilor, au lăsat nesoluționate numeroase chestiuni legate de circumstanțele decesului copilului său. Din perspectiva Curții, caracterul eficient al unei anchete impune ca autoritățile să adopte măsurile rezonabile de care dispun pentru a asigura obținerea unor probe referitoare la faptele în cauză, inclusiv, între altele, depoziții ale martorilor oculari, expertize și, după caz, o autopsie care să ofere o prezentare completă și precisă a rănilor și o analiză obiectivă a constatărilor clinice, în special a cauzei decesului. Orice deficiență a anchetei care slăbește capacitatea acesteia de a stabili cauza decesului sau persoanele responsabile riscă să determine concluzia că obligația autorităților statului nu este respectată. Curtea a subliniat că, în ziua descoperirii cadavrului (19 iulie 2005), un agent de poliție și un expert criminalist s-au deplasat la fața locului și au întocmit un proces-verbal în care sunt menționate primele constatări. Imediat a fost deschisă o anchetă cu privire la decesul în cauză, calificat drept „suspect”. Astfel, se poate considera că organele de urmărire penală au acționat din oficiu de îndată ce le-a fost adusă în atenție cauza. Rămâne să se stabilească dacă acestea au adoptat măsurile rezonabile de care dispuneau pentru a permite stabilirea circumstanțelor decesului și identificarea și sancționarea eventualilor responsabili. Autopsia, care a avut loc în ziua următoare descoperirii cadavrului, a stabilit cauza decesului ca fiind o asfixiere survenită în urma unei „spânzurări atipice”. Examinarea cadavrului a scos în evidență prezența a 2 grame de alcool per litru de sânge și a unor urme de răni pe o gambă, precum și un șanț de spânzurare, în jurul gâtului, cu o lățime de 2,5 centimetri. Anchetatorii au audiat persoanele care intraseră în contact cu fiica reclamantului, iar din aceste mărturii reiese că tânăra își petrecuse ziua în compania a două prietene și că era afectată de rezultatele școlare slabe și de pierderea telefonului. Aceste mărturii au permis, de asemenea, să se stabilească succesiunea principalelor evenimente ale zilei de 17 iulie 2005. Pe baza acestor elemente, organele de urmărire penală au considerat că decesul fiicei reclamantului nu era rezultatul unui act criminal, ci era vorba despre un act voluntar de suicid, ce nu putea fi imputat altor persoane. Curtea constată că, procedând astfel, organele de urmărire penală au furnizat o explicație privind circumstanțele care au condus la decesul fiicei reclamantului. Cu toate acestea, Curtea consideră că nu este suficientă avansarea unei ipoteze privind motivele decesului. Este necesar, de asemenea, ca această ipoteză să fie susținută suficient de probe, astfel încât să nu se mai considere că decesul a survenit în condiții suspecte. În această privință, Curtea subliniază că reclamantul a fost informat cu privire la ancheta în curs și că a fost interogat de mai multe ori. Cu toate acestea, cererile sale și ale fiului său referitoare la administrarea de probe au fost ignorate sistematic. Curtea constată că organele de urmărire penală nu au analizat și nici nu au păstrat hainele și telefonul mobil al tinerei, cureaua care probabil a fost utilizată pentru spânzurare și băutura pe care persoana în cauză a consumat-o în ziua decesului. De asemenea, Curtea precizează că examenul medico-legal s-a limitat la a constata cauza imediată a decesului, fără să se fi solicitat medicului să valideze sau să infirme din punct de vedere medico-legal teza referitoare la originea rănilor de pe gambă și momentul în care a fost consumat alcoolul. În plus, nu s-a oferit nicio explicație pentru contradicția identificată de medicul legist în ceea ce privește diferența dintre lățimea curelei și urma lăsată de aceasta pe gâtul tinerei. În plus, Curtea constată că însuși prim-procurorul parchetului a considerat că procesul-verbal întocmit la fața locului, raportul de autopsie și mărturiile obținute în cursul anchetei preliminare nu erau suficiente pentru eliminarea numeroaselor îndoeli cu privire la circumstanțele decesului fiicei reclamantului. Or, trebuie să se constate că, în loc să încerce să obțină probe referitoare la faptele în cauză prin intermediul unor expertize și, după caz, printr-un raport medico-legal suplimentar, organele de urmărire penală s-au limitat la a audia din nou aceiași martori, care au reiterat primele lor declarații. Având în vedere aceste elemente, Curtea consideră că, prin decizia de a nu da curs cererilor privind efectuarea unor expertize, organele de urmărire penală au împiedicat lămurirea aspectelor neclare care au rămas în dosar după încheierea anchetei. Nu se poate considera că autoritățile interne au permis să se stabilească într-un mod

înțeles că obligația de a realiza o anchetă efectivă este una de rezultat, ea nu poate fi decât una de mijloace (de diligentă). Cu alte cuvinte, obligația autorităților de a investiga și trimite în judecată nu poate fi una absolută, fiind evident că multe infracțiuni rămân nerezolvate sau nepedepsite în ciuda eforturilor rezonabile ale autorităților statului. Mai degrabă, obligația ce revine autorităților este aceea de a asigura că are loc o anchetă penală adecvată și că autoritățile implicate au acționat într-un mod competent și eficient^[1].

Principiul aflării adevărului cunoaște și unele limitări implicite, datorate incidenței unor dispoziții procesuale penale. Un exemplu în acest sens este efectul neagravant al căilor de atac (*non reformatio in peius*) – regulă potrivit căreia nimănui nu i se poate agrava situația în propria cale de atac. De pildă, inculpatul este trimis în judecată pentru o infracțiune de omor, iar prima instanță îl condamnă, reținând însă și circumstanța atenuantă a provocării. Inculpatul este singurul care exercită apel împotriva soluției de condamnare. Cu ocazia judecării apelului, instanța de apel constată că în mod greșit prima instanță a reținut circumstanța atenuantă a provocării, care nu există în realitate în cauză, însă nu o poate înlătura, întrucât ar crea inculpatului o situație mai grea în propria cale de atac și ar încălca astfel dispozițiile art. 418 alin. (1) din Codul de procedură penală. Explicația pentru care, în această situație, legiuitorul a dat preferință principiului *non reformatio in peius* în detrimentul aflării adevărului rezidă în aceea că, dacă ar exista riscul ca cel care critică o hotărâre judecătorească să își agraveze situația, căile de atac nu ar mai fi folosite în practică, fiind astfel lipsite de substanță.

§5. *Ne bis in idem*

Anumite principii care s-au cristalizat în practica anterioară sunt prevăzute, în mod expres, în Codul de procedură penală. Spre exemplu, „*ne bis in idem*”, adică *principiul autorității de lucru judecat*, este reglementat în mod expres în actualul Cod de procedură penală, ca regulă absolută.

Excepția de la principiul autorității de lucru judecat prevăzută de dispozițiile art. 335 din Codul de procedură penală anterior, ce viza extinderea acțiunii penale pentru alte acte materiale, când instanța reunea cauzele și desființa o hotărâre definitivă, nu mai există, toate aceste situații urmând a fi rezolvate în actuala reglementare în procedura camerei preliminare, iar nu în cursul judecății.

În actuala reglementare, Titlul I al Părții generale referitor la principiile legii procesuale penale înscrie principiul *ne bis in idem* la art. 6, sub forma: „Nicio persoană nu poate fi urmărită sau judecată pentru săvârșirea unei infracțiuni atunci când față de acea persoană s-a pronunțat anterior o hotărâre penală definitivă cu privire la aceeași faptă, chiar și sub altă încadrare juridică”. Noua reglementare menține caracterul autorității de lucru judecat de cauză ce împiedică punerea în mișcare sau continuarea exercitării acțiunii penale [art. 16 alin. (1) lit. i) din Codul de procedură penală], iar rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești este declarată drept cauză de stingere a acțiunii penale [art. 17 alin. (2) din Codul de procedură penală]^[2].

Autoritatea de lucru judecat semnifică puterea pe care legea o acordă unei hotărâri judecătorești definitive de a împiedica efectuarea unei noi urmăriri penale și a unei noi judecăți, precum și de a împiedica

---

suficient de precis circumstanțele care au condus la decesul fiicei reclamantului. În consecință, în speță, nu au fost respectate obligațiile pozitive care îi revin statului pârât în temeiul aspectului procedural al art. 2 din Convenție” (C.E.D.O., cauza *Pleşca c. României*, Hotărârea din 18 iunie 2013, www.echr.coe.int).

^[1] C.E.D.O., cauza *Blumberga c. Letoniei*, Hotărârea din 14 octombrie 2008, www.echr.coe.int.

^[2] C. CELEA, Rezumatul tezei de doctorat cu titlul „*Autoritatea de lucru judecat a hotărârilor penale. Ne bis in idem*”, p. 11, www.univnt.ro.

o nouă sancționare a aceleiași persoane pentru același fapt material pentru care acea persoană fusese anterior judecată definitiv. Acesta este *efectul negativ al autorității de lucru judecat*. Principiul funcționează indiferent de soluția definitivă la care s-a oprit instanța în primul proces (condamnare, renunțare la aplicarea pedepsei, amânarea aplicării pedepsei, încetarea procesului penal, achitare) și indiferent de încadrarea juridică dată faptei cu ocazia primei judecăți (spre exemplu, dacă inculpatul a fost judecat definitiv în primul proces pentru o faptă încadrată ca furt, el nu mai poate fi judecat ulterior pentru aceeași faptă, dar încadrată ca tâlhărie)^[1].

De asemenea, este recunoscut în continuare *efectul negativ al autorității lucrului judecat* în materia unor cereri speciale. Astfel, reglementând efectele hotărârii judecătorești penale în procesul civil, acestea sunt limitate la existența faptei ilicite și la persoana făptuitorului, textul art. 28 din Codul de procedură penală fiind însă ambiguu, întrucât în teza a II-a a alin. (1) se prevede că instanța civilă nu este legată de hotărârea definitivă de achitare sau de încetare a procesului penal în ceea ce privește existența prejudiciului ori a vinovăției autorului faptei ilicite, deși din teza I a aceluiași articol se înțelege, aplicând raționamentul juridic *per a contrario*, că toate celelalte elemente ale răspunderii civile delictuale, cu excepția existenței faptei ilicite și a persoanei făptuitorului, se stabilesc de către instanța civilă, indiferent dacă prin hotărârea penală s-a dispus o soluție de achitare, de încetare a procesului penal sau de condamnare^[2].

De asemenea, sunt limitate, potrivit art. 52 alin. (3) din Codul de procedură penală, și efectele hotărârilor judecătorești definitive ale altor instanțe decât cele penale pronunțate asupra unor chestiuni prealabile; în materia căilor de atac, dispozițiile art. 426 lit. b) coroborate cu cele ale art. 16 alin. (1) lit. i) și art. 396 alin. (6) din Codul de procedură penală, reglementând situațiile în care se poate face contestație în anulare împotriva hotărârilor penale definitive, prevăd cazul în care inculpatul a fost condamnat, deși existau

---

^[1] Într-o cauză, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a observat că reclamanta a făcut obiectul a două proceduri penale conform dreptului intern. Analizând faptele cauzei, Curtea reține că reclamanta a fost achitată, într-o fază inițială, de acuzația de lovire sau alte violențe în raport cu incidentul din 2 iunie 2004 și, ulterior, a fost condamnată pentru tâlhărie în raport tot cu același incident. Curtea observă că reclamanta a fost acuzată în două rânduri pentru aceleași acte de violență pe care le aplicase aceleiași persoane, D.M.M., la aceeași dată, 2 iunie 2004; observă, de asemenea, că D.M.M. a avut posibilitatea de a-și susține cauza în calitate de victimă. Chiar dacă alte fapte – respectiv o atingere adusă patrimoniului lui D.M.M. – au fost imputate persoanei în cauză în cadrul celei de-a doua proceduri, nu este mai puțin adevărat că cele două proceduri coincideau în privința actelor de violență. Curtea consideră că infracțiunea de tâlhărie de care reclamanta era acuzată îngloba în ansamblul său faptele infracțiunii de lovire sau alte violențe și că această din urmă infracțiune nu conținea niciun element care să nu fi fost inclus în infracțiunea de tâlhărie. Actele de violență constituiau astfel elementul infracțional unic în cadrul procedurii pentru lovire sau alte violențe și un element esențial în cadrul procedurii pentru tâlhărie. Curtea observă și că, deși reclamanta a invocat autoritatea de lucru judecat în cadrul celei de-a doua proceduri, instanțele interne nu au stabilit expres în cadrul acestei proceduri că existau circumstanțe de fapt care distingeau acuzația de tâlhărie de cea de lovire sau alte violențe pentru care persoana în cauză fusese deja achitată. Prin urmare, Curtea consideră că actele de violență de care reclamanta era acuzată în cadrul celor două proceduri au fost, în esență, aceleași. Curtea observă că prima procedură s-a finalizat cu o hotărâre definitivă de achitare pronunțată la 24 ianuarie 2006 de Tribunalul Bacău. Constată, de asemenea, că, în cadrul celei de-a doua proceduri, aceeași instanță a pronunțat, la 7 martie 2006, o hotărâre prin care condamnă reclamanta în primă instanță. Rezultă că aceasta a fost condamnată în primă instanță pentru tâlhărie, deși hotărârea de achitare pentru lovire sau alte violențe rămăsese deja definitivă. În aceste circumstanțe, Curtea consideră că reclamanta a fost judecată în două rânduri pentru aceleași acte de violență (C.E.D.O., cauza *Butnaru și Bejan-Piser c. României*, Hotărârea din 23 iunie 2015, www.echr.coe.int).

^[2] C. CELEA, *op. cit.*, p. 11.